VZDELÁVANIE DOSPELÝCH RÓMOV Z MARGINALIZOVANÝCH KOMUNÍT

PIROHOVÁ, I., LUKÁČ, M., LUKÁČOVÁ, S. 2019. *Vzdelávanie dospelých Rómov z marginalizovaných komunít*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. 187 s. ISBN 978-80-555-2318-7.

Vzdelávanie dospelých je v každej modernej a uvedomelej spoločnosti primárnou prioritou rozvoja, o tom niet pochyb. Do popredia sa však konečne v oblasti edukácie dospelých dostáva aj zreteľ na marginalizované sociálne skupiny, a to nie len v oblasti teoretickej, ale i výskumnej a praktickej. Monografická práca významných prešovských andragógov, docentky Ivany Pirohovej, doktora Mareka Lukáča a doktorky Silvie Lukáčovej, je toho dôkazom. Andragogická veda i prax edukácie dospelých nemôžu reflektovať len vzdelávanie ekonomicky stabilných skupín obyvateľstva, práve naopak, je nevyhnutné zaoberať sa sociálnymi skupinami, ktoré sú v spoločnosti ohrozené, marginalizované či vylúčené, skupinami, ktorých postavenie z veľkej miery vyplýva aj z ich nízkeho socio-ekonomického a vzdelanostného statusu. A práve na takúto vzdelanostne „krehkú“ cieľovú skupinu edukácie, dospelých Rómov bez vzdelania alebo s nízkym vzdelaním, sa autori vo svojej monografickej práci zamerali.

Trojica autorov sa téme vzdelávania dospelých Rómov nevenuje prvýkrát – na svoje predošlé výskumné zistenia odkazuje na mnohých miestach novej monografie. Už v úvode autori vychádzajú zo svojich výskumov upozorňujú, že redukovať vzdelávanie Rómov z marginalizovaných komunít na školenia a tréningy pre trh práce, ako aj spôsob, akým sú vzdelávaní, nie sú účinné prostriedky integrácie tejto sociálnej skupiny do spoločenských štruktúr. Zároveň však nastavujú nielen praxi, ale aj andragogickej vede zrkadlo, keď konštatujú, že slovenská andragogika doposiaľ nemá dostatočne rozpracovaný koncept marginalizácie – nevieme kto, za akých podmienok a prečo je považovaný za marginalizovaného učiaceho sa. Autori stanovujú kruciálnu otázku: akí vlastne sú marginalizovaní učiace sa, v čom sú iní ako bežní učiace sa dospelí a čo vlastne potrebujú? V slovenskej odbornej literatúre však na tieto otázky zatiaľ nejestvujú uspokojivé odpovede. Význam

sociálneho pôvodu vo vzdelávaní dospelých je stále výskumne podceňovaný a prehliadaný. Tieto myšlienky možno považovať za akýsi hnací motor celej monografickej práce či tenkú červenú niť, ktorá sa ťahá celou publikáciou – od teoretických východísk až po výskumné zistenia a ich interpretáciu.

Monografia má celkový rozsah 188 strán, pozostáva zo štyroch kapitol. Prvá kapitola je zameraná na teoretické východiská skúmanej problematiky. Autori v nej charakterizujú cieľovú skupinu dospelých Rómov z marginalizovaných komunít, primárne z edukačného, ale i sociologického hľadiska, pričom vychádzajú najmä zo zahraničných zdrojov. Neopomínajú ani prizmy, cez ktoré možno na výskum tejto cieľovej skupiny nazerať, a zároveň charakterizujú i svoj prístup v skúmaní – edukáciu Rómov z marginalizovaných komunít nechápu ako prostriedok asimilácie, ale ako prostriedok sociálnej integrácie/inklúzie chudobných. Upozorňujú, že časť rómskej populácie je nositeľom vzorcov správania generačnej chudoby, čím dochádza aj k posilňovaniu etnickej chudoby. Aj vzťah dospelých Rómov k škole a vzdelávaniu, ktorý sa vytváral už počas školskej dochádzky, sa prenáša generačne. Napriek tomu sa príčiny zlyhania inklúzie vo vzdelávaní spájajú s rómskou mentalitou, chudobou, a nie so systémom. Autori v prvej kapitole poukazujú aj na úskalia vo vzdelávaní dospelých Rómov. Jedným z nich je jazyk ako systém signálov, ktorým Rómovia nemusia prisudzovať rovnaké alebo podobné významy ako vzdelávateľ. Ďalším je samotný cieľ vzdelávacích akcií, ktoré sú často projektované na základe potrieb a predstáv stredných sociálnych vrstiev. Inakosť, ktorú treba brať na zreteľ, môže byť aj v ponímaní významu vzdelávania a vzdelania ako hodnoty. Rómska rodina je silne orientovaná na súčasnosť, silné sú aj rodové stereotypizácie – muž zabezpečuje rodinu prácou, nepotrebuje sa dlho vzdelávať, žena sa stará o deti a manžela, môže sa vzdelávať, iba ak je slobodná a bezdetná. Autori však uvádzajú významnú predikciu, že v nasledujúcej generácii Rómov dôjde k zmene postojov ku škole i k ďalšiemu vzdelávaniu. Záver kapitoly je venovaný aj subjektu učiteľa a konceptu kultúrne citlivého vyučovania dospelých Rómov z marginalizovaných komunít. Autori uvádzajú, že facilitatívny spôsob vzdelávania dospelých Rómov je nepoužiteľný. Učiteľ musí byť schopný viesť s dospelými autentický dialóg, rešpektovať ich osobnosť, byť prirodzenou autoritou a chápať Rómov v ich odlišnosti, pričom kultúrne citlivé vyučovanie vyžaduje od vzdelávateľa dospelých odbornosť, empatiu, entuziazmus, zrozumiteľnosť a kultúrnu citlivosť.

Druhá kapitola je exkurzom do oblasti druhošancového vzdelávania dospelých. Autori sa venujú vymedzeniu samotného pojmu druhošancového

vzdelávania dospelých, ako aj jeho inštitucionálnemu zabezpečeniu na základných a stredných odborných školách v podmienkach Slovenskej republiky, a aktuálnemu právnenému rámcu na získanie nižšieho stredného vzdelania a stredného odborného vzdelania. Zároveň kriticky analyzujú systém ďalšieho vzdelávania, ktorý nielen že neponúka alternatívu pre nevzdelaných a nezamestnaných, ale existujúce rozdiely ešte prehľbuje zvýrazňovaním kvalifikačných rozdielov. Navyše, na vzdelávaní dospelých sa zúčastňujú najmä tí, ktorí už vzdelaní sú, čím sa prehľbujú aj sociálne nerovnosti. Konštatujú, že v obsahu druhošancového vzdelávania dominujú odborné predmety na úkor predmetov výchovno-vzdelávacích. Skutočnosť, že sa systém k rómskym deťom z marginalizovaného prostredia správa nerovnako ako k deťom z majoritnej spoločnosti, ovplyvňuje aj systém vzdelávania dospelých, ktorý nie je pripravený tieto nedostatky organizačne ani ideologicky kompenzovať. Systém vzdelávania musí vytvoriť podmienky, v ktorých má každý bez rozdielu možnosť aktívne sa podieľať na utváraní vlastného života prostredníctvom aktualizácie vlastného vzdelanostného statusu v akejkoľvek fáze života. Vzdelávanie podľa autorov musí nadväzovať na uplatnenie sa na trhu práce, inak budú v praxi naďalej prevažovať techniky negatívnej motivácie spočívajúce vo využívaní úradnej moci. K tomu však musí nastať i medzirezortná spolupráca.

Tretia kapitola je charakteristikou metodologických procedúr. Autori naznačujú, že o vzdelávaní dospelých Rómov je toho viac neznámeho, ako známeho. Hlavný cieľ výskumu zadefinovali ako pochopenie a interpretovanie hodnotenia druhošancového vzdelávania dospelými učiacimi sa Rómami, pričom stanovili výskumné otázky kategorizované do štyroch oblastí: motivácia, ďalej organizácia, obsah a priebeh vzdelávania, potom vzťah učiteľov a učiacich sa a napokon sociálne a ekonomické podmienky učenia sa v dospelosti. Výskum bol realizovaný kvalitatívnou metodológiou, konkrétne dizajnom zakotvenej teórie. Hĺbkové rozhovory prebiehali s desiatimi dospelými rómskymi ženami študujúcimi v trojročnom odbore krajčír a šiestimi dospelými mužmi a ženami študujúcimi odbor podnikanie v remeslách a službách v dvojročnom maturitnom štúdiu. Kapitola ďalej obsahuje transkripty zaradené do jednotlivých skúmaných kategórií, završená je sekundárnou interpretáciou a kódovaním skúmaných javov. Zaujímavé výskumné zistenia priniesli, okrem iného, i to, že Rómovia chápu vzdelanie ako integrálnu súčasť života vyšších sociálnych vrstiev, ako spôsob naplňovania sociálnych potrieb, spolupatričnosti, kontaktov

s pozitívnym vplyvom na ich sebavedomie. Vzdelávanie v dospelom veku považujú za náročnejšie ako to v detstve, cítia väčšiu zodpovednosť. Autori zistili, že stratégia vyrovnávania sa so školskými povinnosťami závisí u Rómov od rodu, veku, rodinného stavu a úrovne i druhu podpory zo strany rodiny, pričom ako významné sa javí vzdelanie príbuzných a socio-ekonomické zázemie rodiny. Výskum poukázal aj na vplyv tretej osoby, Rómkyn, úspešnej ženy v komunite, ktorá dospelým učiacim sa rôznorodo pomáhala počas celého vzdelávacieho procesu, a bez ktorej intervencie by rómske ženy ani nezačali študovať. Medzi ďalšie zaujímavé výskumné zistenia patrí, že ak výučba nenadväzuje na predchádzajúce vedomosti a zručnosti učiacich sa, nevytvoria si k predmetu vzťah a sú z neho neúspešní. Najobľúbenejšie sú predmety, ktoré sú uchopiteľné a pochopiteľné, bez potreby abstraktného myslenia. Negatívne sú prijímané výklady učiteľa spojené s diktovaním poznámok, naopak, pozitívne výučba s princípmi aktívneho učenia sa. Napriek tomu autori konštatujú, že vyučovanie malo charakter mechanického osvojovania si učiva, pričom problémové a dialogické metódy absentovali, čo nie je v súlade so známymi a dávno dobre popísanými zákonitostami učenia sa dospelých.

Posledná, štvrtá kapitola, ako aj záver monografie zhrňujú skúmané fenomény a navrhujú riešenia pre prax edukácie dospelých Rómov.

Monografiu docentky Pirohovej, doktora Lukáča a doktorky Lukáčovej možno bezpochyby považovať za odborné dielo. Vzdelávanie dospelých Rómov z marginalizovaných komún rozširuje diapazón vedecko-výskumných poznatkov andragogickej vedy, a som presvedčená, že zaujme nielen akademických pracovníkov z oblasti edukačných či iných príbuzných vied, ale aj odborníkov z praxe, ktorí s touto cieľovou skupinou pracujú.

Autor recenze

PhDr. Dominika Temiaková, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky, Dražovská 4, Nitra, Slovenská republika
email: dtemiakova@ukf.sk

Přijato: 20. 2. 2020

Link to this article: <https://doi.org/10.11118/lifele20201002257>